

บทที่ 3

บริบทชุมชนตำบลปรางค์

การวิจัยเรื่อง ศักยภาพชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการห่วงโซ่อุปทานเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของผู้ประกอบการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากไม้ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง คณะผู้วิจัยได้ทำการสรุปบริบทชุมชนตำบลปรางค์ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปางได้ดังนี้

บริบทของตำบลปรางค์ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง

ตำบลปรางค์ เดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ของจังหวัดลำปาง ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของล้านนาเป็นอย่างมาก ชื่อเดิมเรียกว่า “บ้านปางจันทน์” ก่อนที่จะยกฐานะเป็นตำบลในปัจจุบันตามตำนานได้กล่าวไว้ว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 1206 พระนางจามเทวี ราชธิดากรุงละโว้ (ลพบุรี) ได้ยกกองทัพขึ้นมาครองเมืองหริภุญไชย (ลำพูน) และราว พ.ศ. 1224 ได้ให้ มหันตยศราชบุตรองค์ที่หนึ่งครองเมืองหริภุญไชยแทน และให้ราชบุตรองค์ที่สอง คือ อนันตยศ มาสร้างและครองเมืองเขลางค์นคร (ลำปาง)

ลำดับต่อมาราว พ.ศ. 1243 พระนางจามเทวีได้เสด็จพระราชดำเนินจากหริภุญไชย (ลำพูน) เพื่อมาเยี่ยมพระอนันตยศ ราชบุตร ผู้ครองเมืองเขลางค์นคร โดยทรงช้างพระที่นั่งเดินไปตามเส้นทางเมื่อเสด็จมาถึงหมู่บ้านแห่งนี้ (บ้านปรางค์ในปัจจุบัน) ปรากฏอศรรักษ์ ช้างพระที่นั่งทรุดเขาลงหมอบกู่ชูงวงในท่าคารวะ พระนางจามเทวีได้เห็นเป็นอศรรักษ์ ดังนั้นจึงพักพล ณ ที่บ้านปรางค์จำนวน 1 คืน เมื่อถึงเวลากลางคืนจึงอธิษฐานหา ณ ที่นี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ขอให้ปรากฏปาฏิหาริย์ขึ้น สันคำพระคำรัสของพระนางจามเทวีก็ปรากฏแสงไฟนับพรณรังสีแห่งพระบรมสารีริกธาตุพวยพุ่งขึ้น ณ ที่จอมปลวกแห่งหนึ่ง จึงทรงให้สร้างวิหารจามเทวีรอบจอมปลวกไว้ด้วยมณฑปปราสาท ตลอดจนสร้างรูปจันทน์ไว้บริเวณหน้าวิหารเป็นรูปช้างทรุดเขาลงหมอบกู่ และมีการชูงวงขึ้นเหนือหัวในท่าคารวะและปลุกต้นไม้ศรีมหาโพธิ์ ซึ่งได้พันธุ์มาจากลังกาทวีปไว้พร้อมสรรพ ต่อมา ณ ที่แห่งนี้จึงเรียกว่า “บ้านปางจันทน์” ต่อมาเป็นเวลาหลายร้อยปี นามนี้ก็ได้เพี้ยนไปเป็น “บ้านปรางค์” อันเป็นชื่อเรียกขานตำบลปรางค์ จนถึงปัจจุบันดังภาพประกอบที่ 3

ภาพประกอบที่ 3 วิหารจามเทวีและบริเวณโดยรอบ ณ วัดปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
ถ่ายเมื่อ : วันที่ 18 เมษายน พ.ศ.2555

คำขวัญตำบลปงยางคก

ถิ่นกำเนิดหนานทิพย์ช้าง งามสร้างวิหารจามเทวี ต้นประเพณีตานก๋วยสลาก หลากหลาก
สินค้าหัตถกรรม ศูนย์ปฏิบัติธรรมบั้งดอัมพกฤษ์อัมพาทซึ่งคำขวัญเหล่านี้ถูกกำหนดมาจากการบรรพบุรุษ
ที่ได้มีการระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียภายในชุมชนมาพูดคุย ประึกษา หรือ เพื่อสรุป
เป็นคำขวัญตำบลปงยางคก

เขตการปกครอง

ครอบคลุมพื้นที่ ตำบลปงยางคก (ทั้งหมด) จำนวน 13 หมู่บ้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หมู่ที่ 1 หมู่บ้านสันหนองบง

บ้านสันหนองบงหมู่ที่ 1 เดิมมีชื่อว่า “บ้านสันป่าบง” สืบเนื่องจากเป็นบริเวณพื้นที่ที่มีต้นบง
เป็นจำนวนมาก (ป่าบง) แต่ต่อมาป่าบงได้ถูกทำลายลงและพัฒนามาเป็นหนองน้ำให้เห็นอยู่ช่วงหนึ่ง
หลังจากนั้น จึงเปลี่ยนมาเป็น “บ้านสันหนองบง” ปัจจุบันไม่มีหนองน้ำให้เห็นแต่จะมีเพียงหญ้าแห้ง ๆ
เท่านั้น เนื่องจากฤดูกาลมีความผันแปร

หมู่ที่ 2 หมู่บ้านทุ่งป่อเป้น

บ้านทุ่งป่อเป้น หมู่ที่ 2 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง จากการเล่าขานของผู้เฒ่า
ผู้แก่ถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน เดิมบรรพบุรุษซึ่งเล่าสืบต่อกันมาว่า มีราษฎรกลุ่มแรกที่มาเริ่ม
ก่อตั้งหมู่บ้านทุ่งป่อเป้น คือ ราษฎรส่วนใหญ่มาจากอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน หมู่บ้านแห่งนี้มีบ่อน้ำเดิม
ซึ่งเป็นบ่อน้ำที่ใช้ ในการอุปโภคบริโภค โดยผู้สร้างบ่อน้ำได้ใช้ไม้เป็นเป็นแผ่นมาทำบ่อน้ำ ไม่ได้
ใช้อิฐเหมือนบ่อน้ำทั่วไป จึงเรียกว่า “บ่อเป้น” จากนั้นมีราษฎรจากอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
อำเภอพาน และจังหวัดพะเยา หมู่บ้านจึงได้ขยายออกไปทางทุ่งนา อีกกลุ่มหนึ่งชาวบ้านเรียกว่า “บ้านทุ่ง”

และชาวบ้านจึงได้นำชื่อบ่อน้ำที่เรียกว่าบ่อแป้น มารวมกันชื่อว่า “บ้านทุ่งบ่อแป้น” เรียกสืบกันมาจนถึงปัจจุบัน มีแหล่งน้ำ คือ แหล่งน้ำธรรมชาติ (ลำน้ำคันห้ำล้อมแมวก)

หมู่ที่ 3 หมู่บ้านสันหลวง

บ้านสันหลวง หมู่ที่ 3 เดิมมีชื่อว่าบ้านสันหลวงศรีมุงเมืองแต่ปัจจุบันได้ตัดคำว่าศรีมุงเมืองออกไปคงเหลือคำว่า บ้านสันหลวง ไม่ปรากฏเด่นชัดว่าปี พ.ศ. อะไร ปัจจุบันพื้นที่ในหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบแต่อดีตเป็นพื้นที่เป็นสัน หรือ ลักษณะแบบลุ่ม ๆ ดอน ๆ

หมู่ที่ 4 หมู่บ้านสันบุญเรือง

บ้านสันบุญเรือง หมู่ที่ 4 เมื่อก่อนนั้นมีพื้นที่เป็นสันดอน น้ำท่วมไม่ถึง จึงทำการปลูกสร้างบ้านเรือนอาศัย มีนายอริยะ สันวรรณ เป็นผู้ที่มาอาศัยเป็นคนแรกพร้อมครอบครัว และตั้งชื่อหมู่บ้านสันบุญเรืองขึ้น

หมู่ที่ 5 หมู่บ้านต้นคำ-ม่วงชุม

บ้านต้นคำ-ม่วงชุม หมู่ที่ 5 ประวัติของหมู่บ้านแต่เดิมไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานอย่างเป็นทางการแต่ได้มีการเล่าขานจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านว่าแต่เดิมมีแม่น้ำสองสายทางทิศตะวันออกเรียกว่า “แม่น้ำออง” ทิศตะวันตกเรียกว่า “เหมืองหลวง” ทิศตะวันตกทางไปบ้านจำทรายมูลเรียกว่า “แม่โป่ง” สมัยก่อนราษฎร ใช้แม่น้ำดังกล่าวเป็นที่สัญจรไปมาหาสู่กันและค้าขายโดยใช้แพไม้ไผ่เป็นพาหนะ แต่ต่อมาแม่น้ำดังกล่าวเกิดแห้งแล้งและตื้นเขิน ราษฎรไม่มีน้ำกินน้ำใช้ ชาวบ้านจึงช่วยกันขุดบ่อน้ำลึกลงไปพบดินไม้ใหญ่อยู่ในพื้นดิน ซึ่งเป็นต้นมะค่า ซึ่งมีขนาดใหญ่มาก ปัจจุบันบ่อน้ำที่ขุดเจอต้นมะค่า อยู่บ้านเลขที่ 12 บ้านนายแก้ว จันทร์เขียว และยังเล่าสืบต่อกันว่าบริเวณใจกลางหมู่บ้าน (บริเวณโรงเรียนต้นคำ) ยังมีต้นมะค่าขนาดใหญ่ และมีต้นมะม่วงอยู่เยอะแยะมากมาย จึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านต้นคำ-ม่วงชุม” มาจนถึงปัจจุบัน

หมู่ที่ 6 หมู่บ้านจำ

บ้านจำ หมู่ที่ 6 แต่เดิมมาบ้านจำไม่มีอาณาเขตที่ชัดเจนดังนั้นจึงเริ่มแบ่งพื้นที่ออกมาจากบ้านจูดเริ่มแรกมีบ้านเรือนเพียง 5-6 หลังเท่านั้น ต่อมาชาวบ้านได้อธิฐานขอพร ขอให้หมู่บ้านขยายใหญ่ขึ้นและขอให้มียอดประจำหมู่บ้าน ต่อมาไม่นานนักบ้านจำได้ขยายใหญ่ขึ้น และมีวัดจำทรายมูลเป็นวัดประจำหมู่บ้านมาจนถึงทุกวันนี้ชุมชนบ้านจำเริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2400 หรือประมาณ 151 ปีที่แล้วมา

หมู่ที่ 7 หมู่บ้านปงใต้

วัดปงใต้เป็นวัดที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2415 อยู่ในราวสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เดิมทีชาวบ้านปงใต้เป็นชุมชนเล็ก ๆ ประชาชนอาศัยอยู่ด้วยกันไม่มาก ชาวบ้านทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ เมื่อก่อนไม่มีวัด ชาวบ้านต้องไปทำบุญหรือทำพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาตามประเพณีที่วัดปงยางคก ต่อมาชาวบ้านมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงได้ช่วยกันจัดหาสถานที่ที่เป็นจุดศูนย์รวมทางด้านจิตใจหรือกิจกรรมทางศาสนาดังนั้น จึงได้เริ่มสร้างวัดขึ้นและก่อนที่จะมาเป็นวัดโดยสมบูรณ์แบบนั้นได้เป็นอารามมาก่อนแล้วก็มีศาลาชั่วคราวบำเพ็ญบุญ ต่อมาเมื่อพระภิกษุสงฆ์มาอยู่จำพรรษาชาวบ้านจึงได้ร่วมใจกันสร้างกุฏิเป็นกระต๊อบมุงด้วยหญ้าคาและต่อจากนั้นก็สร้างพระวิหารอย่างถาวรขึ้น พร้อมกับมีการสร้างกำแพงรอบวัด และได้สร้างสิ่งสนับสนุนอื่น ๆ ขึ้นมาตามลำดับ เช่น โรงครัว หอกลองบูชา (โธงก้องปฐา) โดยอาศัยความยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นของชาวบ้านปงใต้นั้นเองชาวบ้านจึงได้มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันบูรณะปฏิสังขรณ์ ช่วยกันปลูกสร้างถาวรวัตถุให้มีขึ้นในพื้นที่บริเวณวัด เช่น สร้างศาลา พระวิหาร กำแพงล้อมรอบวัด สร้างเพิ่มขึ้นเรื่อยมา และได้ทำการสืบทอดมาจนถึงลูกหลานในปัจจุบัน

มูลเหตุที่ได้ชื่อว่า“วัดปงใต้” นั้นตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนนั้นสถานที่ตั้งหมู่บ้านปงใต้ในอดีตเป็นป่าดงดิบและมีลำน้ำเหมืองลึก ส่วนมากจะใช้เดินทางสัญจรไปมาในหมู่บ้านไม่ค่อยสะดวกเพราะไม่มีถนน ส่วนมากจะใช้เดินทางไปตามบนคันลำน้ำเหมือง (กอง) แต่ปัจจุบัน “กอง” หรือลำน้ำเหมืองถูกถมให้เป็นถนนไปหมดแล้ว เหลือไว้เป็นคลองเล็ก ๆ ให้น้ำไหลผ่านในฤดูฝนเท่านั้น ด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านทางไปทุ่งนา ไร่สวน เมื่อก่อนเป็นป่าไม้ แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีเหลืออยู่แล้ว พื้นที่ที่เคยเป็นป่าถูกจัดสรรให้เป็นที่ทำกินไปหมด จึงไม่เหลือสภาพป่าให้เห็นในปัจจุบัน ส่วนคำว่า “ปง” ภาษาล้านนา หมายถึง พื้นที่ที่เป็นที่ชื้นแฉะ มีน้ำโคลนตมขังตลอดปี ด้วยเหตุนี้จึงได้เรียกว่า “ปง” ส่วนคำว่า “ใต้” นั้นก็หมายถึงอยู่ทางทิศใต้ของวัดปงยางคก ที่อยู่ห่างกันประมาณ 200 เมตร ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นว่า วัดปงใต้ ได้เริ่มสร้างมาในสมัย พ.ศ. 2415 อยู่ในราวสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) นับมาจนถึงปัจจุบัน ก็มีอายุราวประมาณ 100 กว่า พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ที่วัดองค์แรกนั้น เท้าที่สอบถามกันว่าประวัติก็ไม่มีใครทราบ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่มีผู้ใดทราบ มีการเล่าต่อ ๆ กันมาตามเท้าที่จำได้ มีพระอุดม, พระไค้, พระอ้าย, พระโอิน, พระปัญญา, พระหนัว, พระเก็น และพระดุษย์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หมู่ที่ 8 หมู่บ้านปงเหนือ

บ้านปงเหนือ หมู่ที่ 8 คำว่าปง ก็คือพื้นที่โล่งเตียน เดิมทีเป็นที่โล่ง ชาวบ้านต่างก็พากันไปสร้างกระต๊อบ ทำให้เกิดมีครอบครัวยิ่งขึ้นจนกระทั่งมีนักปราชญ์ของหมู่บ้าน จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า

“หมู่บ้านปงเหนือ” ซึ่งเป็นที่นา (แต่ก่อนเคยล้อมรอบด้วยป่าไม้ แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว เพราะชาวบ้านตัดต้นไม้กันแล้วสร้างที่อยู่อาศัยขึ้นมาแทน)

หมู่ที่ 9 หมู่บ้านปงยางคค-คอนแก้ว

บ้านปงยางคค-คอนแก้ว หมู่ 9 ตั้งแต่นบนถนนห้วยฉัตร-เกาะกา ห่างจากอำเภอห้วยฉัตร ประมาณ 7 กิโลเมตร ทิศเหนือติดกับหมู่บ้านนางแล ทิศใต้ติดกับหมู่บ้านจำ ทิศตะวันตกติดกับหมู่บ้านปงเหนือ - บ้านช่วง ทิศตะวันออกติดกับบ้านสันหลวง-สันหนองบง เดิมสมัยก่อนมีต้นยางอยู่เยอะแยะมากมาย และบริเวณพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มของน้ำ จึงเรียกว่า “บ้านปงยางคค”

หมู่ที่ 10 หมู่บ้านช่วงแม่ตาน

บ้านช่วงแม่ตาน หมู่ที่ 10 เมื่อก่อนหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านช่วงช้างของพระนางจามเทวี บ้านช่วงซึ่งมีตำนานเล่าขานจากผู้เฒ่าผู้แก่กันมาช้านานว่า หมู่บ้านนี้เคยเป็นช่วงช้างปัจจุบันทางชมรมผู้สูงอายุของหมู่บ้าน ได้มีการสร้างหอพุ่มช่วงช้างขึ้น จากการเล่าขานกันครั้งอดีตก่อนที่จะทำการศึกสงคราม มีการนำช้างมาผูกไว้ในบริเวณนี้ จึงเรียกชื่อกันสืบต่อ ๆ กันมาว่า “บ้านช่วง” นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งขบวนแห่ช้างเผือกจากพระธาตุลำปางหลวงเพื่อที่จะนำไปนมัสการแก่เจ้าพ่อขุนตาลและขบวนได้มาแวะบริเวณบ้านช่วงและได้ทำพิธีกรรม คือการฟ้อนดาบฟ้อนหอกกัน ปัจจุบันหมู่บ้านนี้มีการสืบสานประเพณีฟ้อนดาบฟ้อนหอก โดยได้จัดให้มีการฟ้อนดาบฟ้อนหอก ทุกปีเพื่อเป็นการช่วยกันอนุรักษ์ประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน ในปี พ.ศ. 2555 นี้ได้จัดพิธีฟ้อนดาบฟ้อนหอกวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2555 ขึ้นบ้านห้วยยังมีตำนานตั้งฮ้าง โดยมีการเล่าสืบกันมาว่าครั้งเมื่อมีการทำศึกสงครามได้นำเสื้อฝามาตากไว้ที่บริเวณตั้งฮ้างกัน

ภาพประกอบที่ 4 ประเพณีแห่ช้างเผือก (ประเพณีฟ้อนดาบฟ้อนหอก)

ถ่ายเมื่อ : วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2555

หมู่ที่ 11 หมู่บ้านโ้้ง-ทะล้า

บ้านโ้้ง-ทะล้า หมู่ที่ 11 เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2200 เป็นต้นมา มีชาวบ้านที่แยกมาจากบ้านหม้อ และบ้านใหม่แม่ปาง มีเรื่องเล่ากันมาว่า เดิมมีชาวบ้าน 7 ครอบครัวได้มาอยู่ทำนาในหมู่บ้านมีลักษณะ

เป็นโง้งหรือที่ลุ่ม มีตาน้ำที่ค่อนข้างลึก เวลาจะขึ้นเดินออกจากตาน้ำ ร่างกายจะรู้สึกอ่อนล้า จึงเรียกนามหมู่บ้านว่า บ้านโง้ง-ท่าลำ หลังจากนั้นมาชาวบ้านเรียกชื่อเพี้ยนไปว่า บ้านโง้ง-ทะลำ จนถึงปัจจุบัน

หมู่ที่ 12 หมู่บ้านหม้อ

บ้านหม้อ หมู่ที่ 12 เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ การก่อตั้งไม่ทราบแน่ชัดแต่สันนิษฐาน สมัยพระนางจามเทวี จากการบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ ในสมัยนั้น พระนางจามเทวีผู้ครองนครลำพูนมีความประสงค์จะเสด็จมาที่วัดพระธาตุลำปางหลวง ในระหว่างทางพระนางจามเทวีได้หยุดพัก ณ ที่แห่งหนึ่ง ซึ่งมีบ้านเรือนอยู่ 2 - 3 หลัง ขณะไพร่พลคนหนึ่งกำลังจะตักน้ำจากหม้อมาดื่มเกิดอุบัติเหตุ คือทำให้หม้อน้ำแตก พระนางจามเทวี จึงให้ขนานนามชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหม้อ” ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านจึงเรียกกันจนติดปาก บ้านหม้อ เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเครือญาติกัน ไม่ค่อยมีมาจากที่อื่น

หมู่ที่ 13 หมู่บ้านนางแล

บ้านนางแล หมู่ที่ 13 ได้เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 1270 หรือประมาณ 1270 ปีแล้วที่ผ่านมาทางประวัติศาสตร์ เมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมารั้งที่พระนางเจ้าจามเทวีครองนครหริภุญชัย เมืองลำพูนได้เสด็จมาบูรณะวัดพระธาตุลำปางหลวง ชาวบ้านได้เข้าเฝ้าครั้งนั้นจึงได้ถือเอานิมิตหมาย คือ การทอดพระเนตรเอาใจมาตั้งเป็นชื่อ “บ้านนางแล”

ลักษณะภูมิประเทศ

บริเวณที่ตั้งของตำบลปงยางคก มีลักษณะที่ราบลุ่มระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 200 - 300 เมตร เหมาะสมสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตรกรรม มีลำน้ำแม่ตาล (ไหลผ่าน บ้านนางแล - บ้านสันหนองบง - บ้านสันหลวง) ลำน้ำแม่วัก (ไหลผ่านหมู่บ้านนางแล - หมู่บ้านสันหนองบง - หมู่บ้านทุ่งบ่อเป็น) แม่สาว (แม่น้อย) (ไหลผ่านหมู่บ้านนางแล - หมู่บ้านสันหลวง - หมู่บ้านสันหนองบง - สันบุญเรือง) ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่านดังภาพประกอบที่ 5

ภาพประกอบที่ 5 แหล่งน้ำที่ไหลผ่านตำบลปงยางคก

ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอห้วยฉัตรเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึง เดือนพฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 40 องศาเซลเซียส
2. ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึง เดือนตุลาคม มีฝนตกชุกพอสมควร ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย

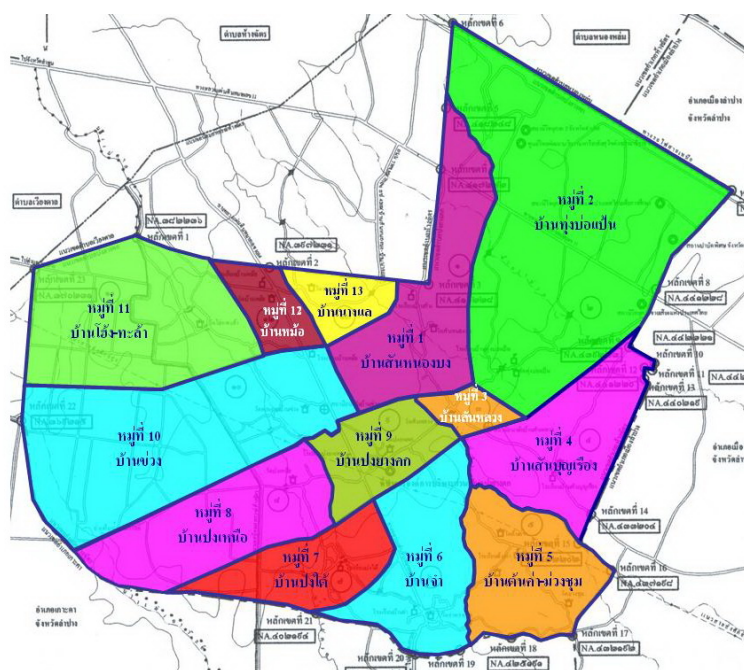
ปานกลาง

3. ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนกุมภาพันธ์ อากาศค่อนข้างหนาว

แต่อย่างไรก็ตามในแต่ละฤดูกาลอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามมรสุมและความผันผวนของสภาพอากาศ

แผนที่ของตำบลปายangk

อาณาเขตทิศเหนือ ติดกับ ตำบลห้วยฉัตร และ ตำบลหนองหล่ม อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง ทิศใต้ ติดกับ ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะกา จังหวัดลำปาง ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลหนองหล่ม อำเภอห้วยฉัตร และตำบลปงแสน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลเวียงตาล อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง ดังภาพประกอบที่ 6

ภาพประกอบที่ 6 แผนที่แยกตามหมู่บ้าน

ที่มา : เทศบาลตำบลปายangk (2555)

ประชากร

จำนวนประชากรและครัวเรือน ประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลปรางค์กู่ มีจำนวนทั้งสิ้น 9,529 คน โดยแยกเป็นชาย 4,545 คน หญิง 4,984 คน มีจำนวนครัวเรือน 3,533 ครัวเรือน โดยแยกเป็นรายหมู่บ้าน ดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้ (สำนักบริหารการทะเบียน, 2554)

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและครัวเรือนของตำบลปรางค์กู่ อำเภอห้วยฉัตร จังหวัดลำปาง

หมู่บ้าน	จำนวน หลังคาเรือน	จำนวนประชากร		ประชากรรวม
		ชาย	หญิง	
หมู่ที่ 1 บ้านสันหนองบง	258	315	324	639
หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งบ่อเป็น	480	470	489	959
หมู่ที่ 3 บ้านสันหลวง	206	234	300	534
หมู่ที่ 4 บ้านสันบุญเรือง	345	347	428	775
หมู่ที่ 5 บ้านต้นคำ	153	246	234	480
หมู่ที่ 6 บ้านจำ	600	750	850	1,600
หมู่ที่ 7 บ้านปางใต้	437	554	638	1,192
หมู่ที่ 8 บ้านปางเหนือ	156	197	228	425
หมู่ที่ 9 บ้านปางยางคก	194	223	213	436
หมู่ที่ 10 บ้านช่วง	264	378	404	782
หมู่ที่ 11 บ้านโฮ้ง-ทะล้า	149	231	239	470
หมู่ที่ 12 บ้านหมอ	101	127	135	262
หมู่ที่ 13 บ้านนางแล	347	387	431	818
รวม	3,690	4,459	4,958	9,372

ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครองข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2554

ความหนาแน่นของประชากร

ในเขตเทศบาลตำบลปรางค์กู่ มีสัดส่วนความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ประมาณ 114 คนต่อตารางกิโลเมตรดังข้อมูลในตารางประกอบที่ 1

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

การคมนาคม

การคมนาคมติดต่อระหว่าง ตำบลปรางค์กู่ กับ ชุมชนข้างเคียงสามารถเดินทางโดยรถยนต์ ซึ่งมีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ เข้าสู่พื้นที่เทศบาลตำบลปรางค์กู่ เป็นพื้นที่ที่มีการคมนาคมขนส่งสะดวก

รวดเร็ว เนื่องจาก มีถนนสายหลักตัดผ่าน ได้แก่ ทางหลวงหมายเลข 11 สายเชียงใหม่-ลำปาง และทางหลวงหมายเลข 1034 สายห้างฉัตร-เกาะคา และมีถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านในตำบลปงยางคก หลายเส้นทาง

ภาพประกอบที่ 7 สภาพเส้นทางการคมนาคมของตำบลปงยางคก

ถ่ายเมื่อ : วันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2555

จากภาพประกอบที่ 6 ถึงแม้ว่าการคมนาคมมีความสะดวกแต่ยังพบปัญหาการคมนาคมในหมู่บ้านเป็นบางครั้งหรือการเดินทางระหว่างหมู่บ้าน ไม่สะดวก ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ และบางหมู่บ้าน ยังมีสภาพถนนเป็นดินลูกรัง สาเหตุเนื่องจากสภาพของถนนหมดอายุการใช้งานหรือมีรถบรรทุกหนักวิ่งเป็นประจำ ส่งผลให้เกิดความชำรุดก่อนเวลาอันควร และงบประมาณในการก่อสร้างซ่อมแซมและบำรุงรักษามีไม่เพียงพอ

การสื่อสาร

ปัจจุบันยุคโลกโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ชุมชนได้มีการพัฒนาตนเองเป็นอย่างมาก เนื่องจากการได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานท้องถิ่นอันเป็นผลมาจากการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาลด้านการสื่อสาร และชุมชนปงยางคกมีการสื่อสารในหลายรูปแบบดังนี้

1. สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
2. โทรศัพท์สาธารณะ และโทรศัพท์เคลื่อนที่
3. มีหอกระจายข่าวในพื้นที่ทุก ๆ หมู่บ้าน
4. หนังสือเวียนจากทางราชการ
5. เว็บไซต์ (Web site) โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
6. E-mail ใช้สำหรับติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานราชการ
7. Facebook ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มวัยรุ่น และวัยทำงานที่ใช้สื่อสารภายในชุมชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนเครือข่ายทางสังคมผ่านโทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ตหรือคอมพิวเตอร์

การไฟฟ้า

มีไฟฟ้าเข้าถึงครบทุกหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลปงยางคก และมีไฟฟ้าตามถนนและทางแยกในหมู่บ้านเป็นจำนวนพอสมควรแต่ละหมู่บ้าน บางครัวเรือนยังไม่มีไฟฟ้าเข้าถึง

แหล่งน้ำ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน สัตว์เลี้ยงและทำการเกษตรเป็นอย่างมาก แหล่งน้ำในตำบลปงยางคก มีดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แหล่งน้ำธรรมชาติสามารถจำแนกได้ดังนี้

แม่น้ำ 3 แห่ง คือ แม่วัก, แม่ตาล, แม่สาว (แม่น้อย)

ห้วย 1 แห่ง คือ ห้วยแม่เถาว์ลย์ หมู่ที่ 7, 8

หนอง 2 แห่ง คือ หนองยางมัน หมู่ที่ 8, หนองกลาง หมู่ที่ 9

2. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นสามารถจำแนกได้ดังนี้

ฝาย จำนวน 18 แห่ง

ทำนบกั้นน้ำ จำนวน 2 แห่ง

ระบบประปาหมู่บ้าน (ใช้การได้) จำนวน 7 แห่ง

สระเก็บน้ำสาธารณะ จำนวน 13 แห่ง

แหล่งน้ำเหล่านี้สามารถใช้ประโยชน์ได้มากมาย ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้แก่ การใช้ในการอุปโภค บริโภค ชำระล้างร่างกาย ใช้ในการเพาะปลูก การเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การคมนาคมทางน้ำ การผลิตพลังงาน ทรัพยากรน้ำยังเป็นทรัพยากรประเภทหนึ่งที่สามารถเกิดขึ้นทดแทนอยู่ตลอดเวลาเป็นวัฏจักร นอกจากนี้ยังจัดเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของร่างกายมนุษย์ และเป็นแหล่งกำเนิดของสิ่งมีชีวิต เช่น พืช สัตว์ ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

ทรัพยากรป่าไม้

ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่นๆ ทรัพยากรป่าไม้นับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่ง เพราะป่าไม้มีประโยชน์ซึ่งแบ่งประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ได้ดังต่อไปนี้

1. ประโยชน์ทางตรง ได้แก่ ไม้ที่นำมาใช้สอย ก่อสร้างบ้านเรือนและเครื่องใช้ ต่างๆ ฟืน และถ่านที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง สมุนไพรต่างๆ ที่นำมาทำเป็นยารักษาโรค ส่วนต่างๆ ที่ใช้ทำเป็นเครื่องเงิน น้ำหอม น้ำมันผสมสี สบู่ เปลือก แก่นและผลของไม้ชนิดต่างๆ สำหรับฟอกหนังและสี

2. ประโยชน์ทางอ้อม ซึ่งไม่สามารถคำนวณเป็นมูลค่าได้ แต่มีความสำคัญ มาก เช่น ป่าไม้ช่วยให้น้ำไหลอย่างสม่ำเสมอตลอดปี ช่วยบรรเทาความรุนแรงของอุทกภัย ช่วยป้องกันการพังทลาย

ของหน้าดิน ช่วยบรรเทาความรุนแรงของลมพายุ ช่วยรักษาระดับความชุ่มชื้นของอุณหภูมิตามธรรมชาติในอากาศ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจประกอบกิจกรรมนันทนาการของประชาชน

ภาพประกอบที่ 8 สวนป่าชุมชนบ้านนางแล

ดังนั้นป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากไม่ว่าจะอยู่พื้นที่ไหนของประเทศไทยก็จะพบว่า มีป่าไม้อยู่เหมือนกับชุมชนตำบลปงยางคกก็ยังมีสวนป่าชุมชนบ้านนางแล เป็นสวนป่าเชิงอนุรักษ์ ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 1, 3 บ้านนางแล ตำบลปงยางคก อำเภอดำรงวิทยารัษฎา จังหวัดลำปาง และเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะเข้าไปหาป่าหาสัตว์ป่า หาเห็ด หน่อไม้ และของป่าอื่น ๆ เพื่อนำมาประกอบอาหาร และจำหน่ายอีกด้วย

ด้านเศรษฐกิจ

ตำบลปงยางคกเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำการเกษตรกรรมและการลงทุน แหล่งอุตสาหกรรม และการพาณิชย์ เช่น มีโรงงานอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือนและกิจกรรมพาณิชย์ต่างๆ มีการรวมกลุ่มอาชีพของประชาชนหลากหลาย และเป็นแหล่งสินค้า OTOP ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ไม้ยางพารา ผลิตภัณฑ์เซรามิก เช่นกัน

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของตำบลปงยางคก ขึ้นอยู่กับการเกษตรกรรม การพาณิชย์ การอุตสาหกรรม โดยประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ปลูกพืช นอกจากนี้ยังประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน รับจ้าง ค้าขาย เลี้ยงสัตว์ และพนักงานโรงงาน

ภาพประกอบที่ 9 อาชีพหลักและอาชีพเสริมของประชากรตำบลปงยางคก

ประชากรในเขตตำบลปงยางคกที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรขนาดเล็ก (ครัวเรือน) โดยผลิตผลทางการเกษตรที่สำคัญได้แก่ ข้าวพันธุ์ กข.6, กข.10, ข้าวหอมมะลิ และพืชผักสวนครัว ประเภทต่าง ๆ โดยมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 14,145 ไร่ ดังนี้

ภาพประกอบที่ 10 อาชีพเกษตรกรรม (ทำนา) ของประชากรตำบลปงยางคก

- หมู่ที่ 1	1,076	ไร่	- หมู่ที่ 2	1,247	ไร่
- หมู่ที่ 3	801	ไร่	- หมู่ที่ 4	1,308	ไร่
- หมู่ที่ 5	625	ไร่	- หมู่ที่ 6	1,551	ไร่
- หมู่ที่ 7	1,813	ไร่	- หมู่ที่ 8	802	ไร่
- หมู่ที่ 9	700	ไร่	- หมู่ที่ 10	1,318	ไร่
- หมู่ที่ 11	969	ไร่	- หมู่ที่ 12	624	ไร่
- หมู่ที่ 13	1,311	ไร่			

ภาพประกอบที่ 11 อุตสาหกรรมและการพาณิชย์ของตำบลปรางค์

(บิมน้ำมัน-โรงงานเซรามิก-อุตสาหกรรมแปรรูปไม้)
การอุตสาหกรรมและการพาณิชย์ในเขตตำบลปรางค์

บิมน้ำมัน	4	แห่ง
บิมน้ำมัน	1	แห่ง
โรงงานเซรามิก	6	แห่ง
โรงงานผลิตไม้ยางพารา	7	แห่ง
โรงงานแปรรูปไม้	60	แห่ง
โรงสีข้าว	5	แห่ง
โรงอิฐมอญ	30	แห่ง
ธุรกิจปูนซีเมนต์	1	แห่ง
ร้านค้าวัสดุก่อสร้าง	3	แห่ง

ด้านสังคม

การอยู่ร่วมกันของชาวบ้านตำบลปรางค์ ส่วนใหญ่จะอยู่ในระบบเครือญาติ โดยมีบรรพบุรุษดั้งเดิมในแต่ละตระกูลเป็นจุดเชื่อมในการไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน โดยที่ตระกูลใหญ่ของตำบลปรางค์ อาทิ ตระกูลสันบุญเรือง ตระกูลสันสุวรรณ และตระกูลแสงบุญเรือง เป็นต้น

หมู่บ้าน

ชุมชนตำบลปรางค์มีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของท้องถิ่นสูง ผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไปให้ความสนใจในกิจการของท้องถิ่น

ตารางที่ 2 รายชื่อ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/สารวัตร/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตำบลปรางค์

หมู่บ้าน	กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	สารวัตร/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 1 บ้านสันหนองบง	นายพันธ์ เนตรคำ	1. นายปรีชา ดีปลาคะ 2. นายเสมียน ยาสวรรณ
หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งบ่อแป้น	นายเสน่ห์ ใจกันธิยา	1. นายสมศักดิ์ ด้อยศ 2. นายกฤษดา ตาวิยะ
หมู่ที่ 3 บ้านสันหลวง	นายถาวร ฤทธิ์เมฆ	1. นางอาภรณ์ สันนิวรรณ 2. นายเจริญ บุญแจ้ง
หมู่ที่ 4 บ้านสันบุญเรือง	นายถาวร สันสุวรรณ	1. นายชูวิทย์ มูลอินตะ

		2. นายสว่าง ศรีบุญยืน
หมู่ที่ 5 บ้านคันคำ	นายอนันต์ เป็งงามเมือง	1. นายเชิญ ปงคำปา 2. นางวราภรณ์ อุประ
หมู่ที่ 6 บ้านจำ	นายก้า ใจเย็น	1. นายบุญส่ง วิเศษ 2. นายสุพรรณ ไชยกันทา
หมู่ที่ 7 บ้านปงใต้	จ.ส.อ.น้อย แก้วดวงตา	1. นายประสงค์ เครือปลูก 2. นายบุญทัน ชุ่มใจ
หมู่ที่ 8 บ้านปงเหนือ	นายณรงค์ จันดวงดี	1. นายบุญธรรม ชุ่มใจ 2. นางเชียบ คำตา
หมู่ที่ 9 บ้านปงยางคก	นายถนอม ดินโย	1. นายประยูร อินตะยอด 2. นายชูเกียรติ กันทาใจ
หมู่ที่ 10 บ้านช่วง	นายเฉลิม พรหมสร	1. นางจันทร์ดี ไชยรินคำ 2. นางพิชญพร วงศ์ปั้นจ้าว
หมู่ที่ 11 บ้านโอง-ทะล้า	นายศักดิ์ พรหมศรี	1. นายองอาจ อุดะมา
หมู่ที่ 12 บ้านหมอ	นายมนี ทองประเสริฐ	1. นายสมพน ติ้ใจ 2. นางกัญจพร จีระพิรัชติกุล
หมู่ที่ 13 บ้านนางแล	นายอุทัย แสงบุญเรือง (กำนันตำบลปงยางคก)	1. นายนคร เตปินตา 2. นายวิวัฒน์ชัย กันเงิน 3. นายอินทน์ ดีปลาสะ 4. นายประสิทธิ์ แลสันกลาง

****หมายเหตุ** ข้อมูล ณ วันที่ 1 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2553

การศึกษา

ประชาชนส่วนใหญ่ มีความต้องการศึกษาเล่าเรียนค่อนข้างสูง และมีสถานศึกษาที่รองรับนักเรียนได้อย่างเพียงพอ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนสังกัดรัฐบาล 5 แห่ง ดังตารางที่ 3 ต่อไปนี้

ตารางที่ 3 รายชื่อโรงเรียนสังกัดสถานศึกษา

ชื่อสถานศึกษา	ผู้บริหารสถานศึกษา	ที่ตั้ง
1. โรงเรียนบ้านสัน	นางอรพิน ไชยโหวาร	หมู่ที่ 1 บ้านสันหนองบง
2. โรงเรียนบ้านจำ	นายมงคล ไชยวรรณ	หมู่ที่ 6 บ้านจำ (ติดถนนสายห้วยฉัตร-เกาะคา)
3. โรงเรียนบ้านปงใต้	นายชัชวาทน์ ฉัตรอินตะ	หมู่ที่ 7 บ้านปงใต้
4. โรงเรียนบ้านปงยางคก	นายบุญลือ ฤาชัย	หมู่ที่ 9 บ้านปงยางคก (ติดถนนสายห้วยฉัตร-เกาะคา)

5. โรงเรียนบ้านหม้อ	นายชูศักดิ์ ฟองตา	หมู่ที่ 12 บ้านหม้อ (ติดถนนสายห้วยฉัตร-เกาะคา)
---------------------	-------------------	--

2. โรงเรียนสังกัดเอกชน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนสมฤทัยวิทยาลำปาง ตั้งอยู่ หมู่ที่ 4 บ้านสันบุญเรือง ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

3. โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบ้านหม้อศึกษา ตั้งอยู่ หมู่ที่ 12 บ้านหม้อ ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

4. โรงเรียนวิสิฐวิทยา (วัดนางแล) เป็นโรงเรียนการกุศลในพระพุทธศาสนาตั้งอยู่ หมู่ที่ 13 บ้านนางแล ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

5. ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 5 ที่ตั้งติดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 สายเชียงใหม่-ลำปาง หมู่ที่ 13 บ้านนางแล ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

6. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์ลำปางที่ตั้งแยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 สายเชียงใหม่ - ลำปาง (บริเวณปั้มน้ำมันบางจาก) ไปทางทิศเหนือประมาณ 1 กิโลเมตร

7. ศูนย์วิทยพัฒนาบริการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

8. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลปงยางคก ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านสันหลวง ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

9. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลปงยางคก จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2552 โดยการรวมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 5 แห่ง ดังนี้ (แผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2554 - 2556)

9.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านทุ่งบ่อแป้น

9.2 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านสันหลวง

9.3 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก บ้านปงใต้

9.4 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านข่วง

9.5 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านนางแล

นอกจากนี้ที่ตั้งโรงเรียนบ้านหม้อตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 มีจำนวนเด็กเล็ก 70 คน เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ มีจำนวน 5 คน ดังข้อมูลต่อไปนี้

1. นางอรรคฉิศา พรหมเวียง หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2. นางเพ็ญศรี สุวรรณแสง ผู้ดูแลเด็ก

3. นางอุทัยวรรณ แก้วดวงตา ผู้ดูแลเด็ก

4. นางศรีวรรณ แลใจ ผู้ดูแลเด็ก

5. นางสุณา ชุ่มใจ ผู้ดูแลเด็ก

การศาสนา

พื้นที่ตำบลปงยางคก ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีสถานับศาสนา มีโบราณสถานทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์มาแต่ดั้งเดิม ในพิธีทางศาสนาที่สำคัญชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเป็นอย่างมากอันเป็นผลจากความเลื่อมใส และศรัทธาพุทธศาสนา

ภาพประกอบที่ 12 วัดในพื้นที่ตำบลปงยางคก

วัด/สำนักสงฆ์ 14 แห่ง

1. วัดสันหนองบง หมู่ 1 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
2. วัดม่วงชุม หมู่ 5 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
3. วัดจำทรายมูล หมู่ 6 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
4. วัดสันต้นคำ หมู่ 5 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
5. วัดสันบุญเรือง หมู่ 4 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
6. วัดสันหลวง หมู่ 3 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
7. วัดทุ่งบ่อแป้น หมู่ 2 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
8. วัดปงใต้ หมู่ 7 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
9. วัดปงเหนือ หมู่ 8 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
10. วัดปงยางคก หมู่ 9 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
11. วัดพระงามบ้านช่วง หมู่ 10 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
12. วัดโสัง-ทะล้า หมู่ 11 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
13. วัดบ้านหม้อ หมู่ 12 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
14. วัดนางแลหมู่ 13 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

โบสถ์ 3 แห่ง

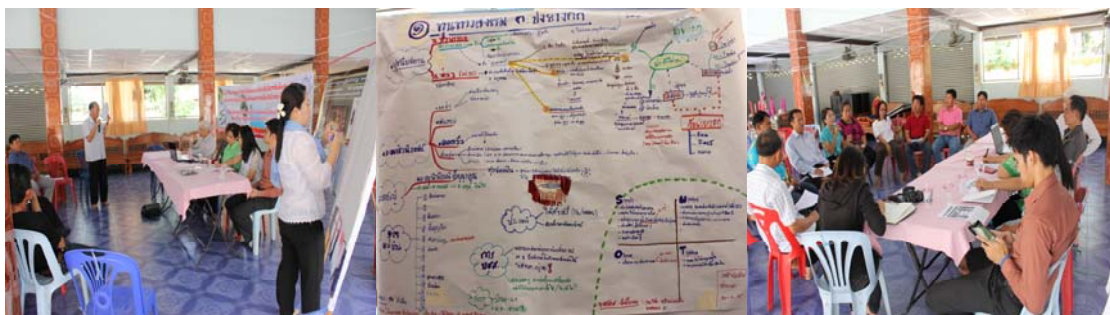
1. โบสถ์พระเจ้าทองทิพย์

2. โบสถ์พระนางจามเทวี

3. โบสถ์วัดทุ่งป่อเป้า

วัฒนธรรมประเพณี

ประเพณีและศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตำบลปงยางคก ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทย ภาคเหนือโดยทั่วไป และมีประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นที่มีชื่อเสียง จากการจัดเวที เสวนาแบบมีส่วนร่วมในวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2555 สรุปกิจกรรมด้านประเพณีและศิลปวัฒนธรรมดังต่อไปนี้ (ภาพประกอบที่ 13)

ภาพประกอบที่ 13 เวที เสวนาแบบมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและร่วมทำสรุปกิจกรรมด้านประเพณีและศิลปวัฒนธรรม วันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2555

1. ประเพณีประจำเดือน มกราคม

1.1 ประเพณีตานข้าวใหม่ และตานข้าวจี เดือน 4 เหนือ ขึ้น 15 ค่ำ หรือเรียกว่าเดือน 4 เป้ง เป็นประเพณีตานข้าวใหม่ และตานข้าวจี ข้าวหลาม ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติเป็นประเพณีจนถึงทุกวันนี้ เมื่อถึงเดือน 4 เป้ง ประเพณีตานข้าวใหม่ ประชาชนก็นำข้าวเปลือกข้าวสารใหม่ ข้าวหลาม ข้าวจี ข้าวต้ม ขนมห้อยอาหาร น้ำตาล น้ำอ้อยไปใส่บาตรและยังมีพิธีบูชาของหลวงถวายเป็นพุทธบูชาอีก คือ พระภิกษุ สามเณรและประชาชนชาวพุทธ ไปตัดเอาไม้จี้ ยาวบ้าง สั้นบ้างมาก่อเป็นกองหลวงทำเป็นเจดีย์แล้ว จุดบูชาตอนเช้า เป็นการบูชาพระรัตนตรัย โดยความหมายเพื่อเผากิเลส ค้นหาให้หมดไป ส่วนหนึ่งนำไปทำบุญแด่พระสงฆ์ สามเณร และอุทิศส่วนกุศลให้บิดามารดาและพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วนั้น

2. ประเพณีประจำเดือน กุมภาพันธ์

ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุวัดสันหลวง เดือน 5 เป้ง สงฆ์น้ำพระธาตุวัดสันหลวงจะจัดขึ้นทุกปี ซึ่งจะตรงกับวันมาฆบูชาพอดีและ โบราณท่านถือว่างานสงฆ์น้ำพระธาตุ เดือน 5 เป้ง จะศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เพราะได้สงฆ์น้ำพระธาตุองค์จริง พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุสันหลวง ที่ถือเป็นงานใหญ่ประจำปีทีสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอันนานนอกจากจะมีพิธีทางศาสนาทำบุญตักบาตรแล้ว ทั้งชาวบ้านต่างก็ตั้งใจกันเดินทางมาร่วมพิธีกันเป็นจำนวนมากส่วนใน ตอนกลางคืนจะมีการเวียนเทียน และฟังเทศน์

3. ประเพณีประจำเดือน มีนาคม

ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุวัดโaign-ทะล้า เดือน 6 เป้ง บ้านโaign-ทะล้าจะจัดประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุวัดโaign-ทะล้า เดือนพฤษภาคม ถือว่าพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญ และเพื่อเป็นการสักการะพระธาตุที่สำคัญของชาวบ้านตำบลปงยางคก

4. ประเพณีประจำเดือน เมษายน

4.1 ประเพณีสงฆ์น้ำพระเจ้าทองทิพย์ อุโบสถเก่าบ้านจำ เดือนเมษายน จะมีการจัดงานสงฆ์น้ำพระเจ้าทองทิพย์ โดยอัญเชิญรูปองค์จำลององค์พระแห่แห่นทั่วหมู่บ้านให้ประชาชนได้สงฆ์น้ำสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองในวันขึ้นปีใหม่ ดังภาพประกอบที่ 14

ภาพประกอบที่ 14 ทีมวิจัย นำโดย รศ.ดร.บุญทววรรณ วิงวอน และ อาจารย์ ดร.ชัยยุทธ เลิศพาชิน
เข้าร่วมกิจกรรมทรงน้ำพระเจ้าทองทิพย์เมื่อวันที่ 17 เม.ย. 2555 ณ ศาสนสถาน บ้านจำ
ตำบลปงยางคก อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง

4.2 ประเพณีแห่ไม้ก้ำศรี วัดปงยางคก ประมาณเดือนเมษายนของทุกปี เนื่องจากถ้าไม่มีอะไรมาค้าต้นศรีมหาโพธิ์อาจจะหักโค่นลงได้ จึงมีผู้ตัดไม้มาค้าไม่ให้ล้ม ดังนั้นจึงเป็นประเพณีท้องถิ่นที่เกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่จะจัดในช่วงเทศกาล สงกรานต์ เป็นงานประเพณีพื้นบ้านที่ชาวบ้านต่างร่วมแรงร่วมใจกันจัดขึ้น

4.3 ประเพณีก่อเจดีย์ทราย เป็นประเพณีสำคัญประเพณีหนึ่งในช่วงเทศกาลของชุมชน ประเพณีก่อพระเจดีย์ทรายถือว่าเป็นประเพณีหนึ่งที่มีที่มาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง โดยคนไทยผูกโยงประเพณีนี้เข้ากับคติความเชื่อเรื่องเวรกรรมในพระพุทธศาสนา มีการก่อพระเจดีย์ทรายถวายวัดเพื่อนำเศษดินทรายที่ติดเท้าออกจากวัดไปมาคิน วัดในรูปพระเจดีย์ทรายและเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาให้เป็นกุศลอันสงฆ์ และนอกจากประเพณีเพื่อเป็นพุทธบูชาแล้ว ยังเป็นกุศลโลบายของคนในอดีตให้มีการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันจัด ประเพณีรื่นเริงเป็นการสังสรรค์สร้างความสามัคคีของคนในชุมชนด้วย

4.4 วันสักการะปู่เจ้าบ้าน (เข้าทรง)

4.5 ประเพณีสืบทอดบ้าน ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นการต่ออายุหรือต่อชีวิตของบ้านเมืองหรือของคนให้ยืนยาว มีความสุข ความเจริญ ตลอดจนเป็นการขจัดภัยอันตรายต่างๆที่จะบังเกิดขึ้นให้แคล้วคลาดปลอดภัย ซึ่งทุกหมู่บ้านจะมีการรวมตัวกันของสมาชิกภายในครอบครัว โดยมีการนำเอาอาหารผลไม้ นานาชนิด หมอน ธงทิว เสื้อผ้า ด้ายสายสิญจน์ และน้ำมันต์ มาทำพิธีกรรมเพื่อสืบทอด

5. ประเพณีประจำเดือน พฤษภาคม

ประเพณีฟ้อนผี ประเพณีฟ้อน "ผีผด ผีเม้ง" ในช่วงเดือนพฤษภาคมเข้าสู่ฤดูการฟ้อนเพื่อสังเวศบรรพบุรุษ ตามความเชื่อของชาวบ้านที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ท่ามกลางความเจริญรุ่งเรืองทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความเชื่อเรื่อง "ผีๆ" แฝงอยู่กับคนพื้นเมืองเพียงบางตระกูลที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันเรื่อยมา

ชาวบ้านกล่าวว่า การฟ้อนเพื่อสังเวศบรรพบุรุษในทางภาคเหนือมีมานานมาก ตอนนี้อย่างแรกเริ่มเลือนหายไป และมีเรื่องของปาฏิหาริย์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพื่อเรียกความสนใจ แต่แก่นแท้ของประเพณีฟ้อนผีผดผีเม้งจริงๆ นั้น เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่นับถือผีไปเรื่อยแต่เป็นการระลึกถึงบุญคุณที่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วที่สร้างแผ่นดิน สร้างบ้านเมืองให้ได้อยู่อาศัยจนถึงปัจจุบันส่วนผีนั้นเชื่อว่าเป็นเพียงสรวงหนึ่งที่เป็นที่พึงทางใจ "ผี" ในความเชื่อของคนเก่าแก่คือ "ฮิดฮอย" ของสังคม ให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขนั่นเอง

จากการสอบถามผู้ที่ถือปฏิบัติในประเพณีฟ้อนผีผดผีเม้งทางภาคเหนือ ผู้ที่อยู่ในเชื้อสายเดียวกันจะไปร่วมชุมนุมที่บ้านของผู้ที่รับหน้าที่บูชาบรรพบุรุษ เป็น โอกาสที่ญาติพี่น้องที่แยกย้ายไปทำงานที่อื่นได้กลับมาพบปะกันปีละครั้ง เพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษ และเกิดความภูมิใจในชาติพันธุ์วงศ์ตระกูลเดียวกัน การฟ้อนจะฟ้อนในโรงพิธีหรือที่เรียกว่า "ผาม" โดยการจัดเตรียมเครื่องเช่น ไห้วต่างๆ ประกอบด้วย หัวหมู ไก่ต้มสุกทั้งตัว เหล้า ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน ขนมห่อกล้วย อ้อย และมะพร้าววางบนร้าน ถัดไปมีผ้าโสร่งและเครื่องแต่งตัวสำหรับผู้ที่มาฟ้อน

ร่างทรงรายหนึ่งเล่าว่า ความหมายของการฟ้อน "ผีผด" และ "ผีเม้ง" และ "ผีเจ้านาย" นั้นจะต่างกัน ผีผดและผีเม้งเป็นการฟ้อนเพื่อสังเวศบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่าประจำตระกูล ส่วนการฟ้อนผีเจ้านายเป็นการฟ้อนเพื่อรำลึกถึงบรรพชน บรรพบุรุษ นักรบผู้กล้า และผู้ปกป้องรักษาแผ่นดิน บรรพบุรุษแต่ละตระกูลจะเข้าคนทรงที่เป็นลูกหลานในตระกูลของตน ซึ่งการเข้าทรงของผีผดไม่ยุ่งยาก พออธิษฐานเสร็จผีก็เข้า แต่บางรายทำอย่างไรก็ไม่เข้าก็มี

ส่วนผีเม็งนั้นกว่าจะเข้าได้คนทรงต้องห้อยโหนผ้าขาวที่ห้อยไว้กลางปะรำเพื่อให้เกิดอาการมึนงง และเป็นที่น่าสังเกตว่าผีเม็งจะไม่รับของสังเวททุกอย่างเหมือนผีมด โดยจะเลือกรับเฉพาะอาหารหวาน และน้ำมะพร้าวเท่านั้น

การถวายอาหารทั้งคาวและหวานจะใช้วิธีแจกดาบให้คนทรงคนละด้าม พร้อมทั้งจุดธูป เทียนไขติดปลายดาบ คนทรงจะรับดาบไปเวียนรอบๆ อาหารทุกๆ จาน เพื่อแสดงว่ารับอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ส่วนการแสดงอภินิหาร แท่งหอกดาบเกิดขึ้นมาภายหลัง

ฉะนั้น การมองเห็นแก่นแท้ของประเพณีฟ้อนผีมด ผีเม็ง หากมองที่อภินิหารของร่างทรง และการแสดงของร่างทรง บางคนจึงอาจจะมองว่าเป็นประเพณีที่เหลวไหล และมอมเมา เป็นเรื่องที่อยู่เหนือเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แต่ถ้าหากมองลึกลงไปถึงเจตนาของประเพณีเก่าแก่นั้น แก่นแท้ที่ต้องการสอนให้มนุษย์ภาคภูมิใจและกตัญญูต่อบรรพบุรุษและรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเท่านั้น

6. ประเพณีประจำเดือนมิถุนายน

6.1 ประเพณีแห่ช้างเผือก (ประเพณีฟ้อนดาบฟ้อนหอก) พิธีกรรมแห่ช้างเผือก ถวายแด่ องค์เจ้าพ่อขุนตาน ณ บริเวณทุ่งช้างเผือก ดิฉันน้ำแม่ตาน ในเขตตำบลห้างฉัตร อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง เพื่อสืบสานสัมพันธ์จากคนปลายน้ำไปสู่คนต้นน้ำ ร่วมกันอนุรักษ์แหล่ง ต้นน้ำลำธาร และฟื้นฟู คืนชีวิต ให้กับลำน้ำแม่ตาน กลุ่มกันทำหุ่นช้างเผือกจำลอง 1 เชือก และทำพิธีกรรมแห่ช้างเผือก ด้วยการจัด ขบวนฉลองสมโภชน์ จากบ้านลำปางหลวง อ.เกาะคา เคลื่อนขบวนไปตามถนนสาย ห้างฉัตร - เกาะคา ผ่านหมู่บ้านต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านและผู้คนที่ใช้ลำน้ำแม่ตานในการหล่อเลี้ยงชีวิต ทั้งด้านการเกษตร ด้านการใช้อุปโภคและบริโภค ได้ร่วมทำบุญ บูชาสักการะช้างเผือก ก่อนจะนำช้างเผือกจำลองไป ถวายแด่องค์เจ้าพ่อขุนตาน ณ บริเวณทุ่งช้างเผือก ในเขต อ.ห้างฉัตร ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ เพื่อประกอบ พิธีกรรมแสดงความความกตัญญู เคารพขอบบ่อน้อม การว่ต่อธรรมชาติ และผู้นำจิตวิญญาณ อธิษฐาน ขอฟ้าขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล และให้มีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูกดังภาพประกอบที่ 15

ภาพประกอบที่ 15 ประเพณีฟ้อนดาบฟ้อนหอก

โดยในพิธี ได้มีการบรรเลงเพลงรบโบราณจาก คณะช่างม่วน ซึ่งบรรเลงเป็นจังหวะการต่อสู้ จากนั้นผู้ที่มีจิตเลื่อมใสศรัทธา ได้แสดงการฟ้อนหอก ฟ้อนดาบ ตบผ้าผาบฟ้อนเจิง โดยเป็นการแสดงของพี่น้องระหว่าง 2 อำเภอ (หำงนัตร-เกาะคา) เพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลกับตัวเอง และถวายแด่องค์เจ้าพ่อขุนตาน ซึ่งเป็นวีรชนนักรบ จากนั้น พระสงฆ์ 4 รูป ได้เจริญพระพุทธมนต์ และสวดคาถาปลาช่อน จำนวน 19 จบ เพื่อขอให้ฝนตก และในระหว่างการประกอบพิธีกรรมอยู่นั้น ก็ได้เกิดมีฝนตกลงมาอย่างหนัก สร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่ชาวบ้านที่เดินทางมาร่วมพิธีกรรม เป็นอย่างยิ่ง

6.2 ประเพณีสงฆ์พระธาตุวัดม่วงชุม เป็นประเพณีความเชื่อดั้งเดิมมาแต่โบราณ ที่นิยมกระทำเป็นประจำทุกปี จะกระทำในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือ วันงานเทศกาลประจำปี เช่น สงกรานต์ เป็นต้น

7. ประเพณีประจำเดือนสิงหาคม

กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ ชาวบ้านจะร่วมจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เช่น ทำความสะอาดบ้านเรือน และชุมชน ซึ่งในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ได้ส่งผลให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมความรักความสามัคคีและความมีน้ำใจต่อกันของคนในชุมชนตำบลปงยางคก อำเภอหำงนัตร จังหวัดลำปาง

8. ประเพณีประจำเดือนกันยายน

ประเพณีตานก๋วยสลาก หรือกั้นข้าวสลาก หรือสลากภัต ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 12 ณ วัดปงยางคก เป็นงานประเพณีท้องถิ่น มีจุดประสงค์เพื่อเป็นการร่วมสามัคคีในหมู่คณะ และเพื่อจะได้ทำบุญให้ตัวเอง หรือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ดังภาพประกอบที่ 16 ซึ่งมีตำนานกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดงานนี้ไว้ว่า ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญพระอรหันต์สาวกของพระองค์ คือพระโกณฑธานเถระ เป็นผู้โชคดีในการจับสลากได้ที่ 1 ซึ่งแม้แต่พุทธองค์ก็สู้ท่านไม่ได้ พระสาวกทั้งหลายมีความสงสัยว่าทำไมท่านจึงโชคดีเช่นนั้น พระพุทธเจ้าตรัสบอกแก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหมดว่า โกณฑธานปรารถนาว่าถ้าเลือกอะไรแข่งขันอะไรขอให้ได้ที่ 1 เสมอ ดังนั้นชาตินี้โกณฑธานจึงเป็นผู้โชคดี

ภาพประกอบที่ 16 ประเพณีตานก๋วยสลากภัต

(ครองศาสตราจารย์ ดร.บุญทาวรรณ วิงวอน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ กาญจนา คูมา พร้อมคณะวิจัยของคณะวิทยาการจัดการ เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีตานก๋วยสลากภัต)

การถวายแบบจับสลากเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหารนั้น วันหนึ่งนางกุมาริได้อุ้มลูก ชายวังหินนางยักษิณีผู้มีเวรต่อกันหลายชาติ แล้วติดตามจะทำร้ายลูกของนาง นางเห็นจวนตัวจะวังหนีไปที่อื่นไม่ได้จึงวิ่งเข้าไปในเชตวัน ไปพึ่ง พระพุทธเจ้า ขณะที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรม พระองค์ทรงตรัสสอนไม่ให้จองเวรต่อกัน นางทั้งสองเห็นชอบชั่วดี นางยักษิณีรับศีล 5 แล้ว กราบทูลพระพุทธองค์ว่านางไม่รู้จะไปทำอะไรเพราะรักษาศีลเสียแล้ว ฝ่ายนางกุมาริเห็น ดังนั้นจึงอาสาพานางยักษิณีไปอุปการะ นางยักษิณีจึง ตอบแทนอุปการะคุณแก่นางกุมาริ โดยพยากรณ์บอกเรื่องอุนิยมิวิทยาและการทำนาแก่นางกุมาริ และยังได้บอกแก่ประชาชนทั่วไปจนร่ำรวยเพื่อตอบแทนคุณนางยักษิณี คนเหล่านั้นจึงพากันเอาเครื่องอุปโภค บริโภคอาหารการกิน เครื่องใช้มามอบให้นางเป็นอันมากจนเหลือใช้ นางจึง มาทำเป็นสลากภัตโดยให้พระสงฆ์ทำการจับสลากอุปโลกนกรรมคือของที่ถวาย มีทั้งราคาแพง ราคาน้อย พระสงฆ์องค์ใดได้ของมีค่าน้อยก็อย่า เสียใจ ให้ถือว่าเป็นโชคดีของตนไม่ดี เป็นการสอนใจพระสงฆ์ และสามเณรมิให้ยึดติดในลาภสักการะทั้งหลายรู้จักการตัดกิเลสและวางเรื่องค้นหาทั้งหลาย การถวายแบบจับสลากของนางยักษิณีนี้นับเป็นครั้งแรก แห่งประเพณีทำบุญสลากภัต หรือทานสลากในพระพุทธศาสนา

9. ประเพณีประจำเดือนพฤศจิกายน

ประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง) ประเพณี "ยี่เป็ง" เป็นประเพณีลอยกระทงตามประเพณีล้านนา ที่จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 2 ของชาวล้านนา ยี่เป็ง เป็นภาษาคำเมืองในภาคเหนือ คำว่า "ยี่" แปลว่า สอง และคำว่า "เป็ง" มีความหมายตรงกับคำว่า "เพ็ญ" หรือพระจันทร์เต็มดวง ซึ่งชาวบ้านในภาคเหนือจะนับเดือนทางจันทรคติเร็วกว่าไทยภาคกลาง 2 เดือน ทำให้เดือนสิบสองของไทยภาคกลาง ตรงกับเดือนยี่หรือเดือน 2 ของไทยล้านนา ประเพณียี่เป็งจะเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 13 ค่ำ ซึ่งถือว่าเป็น "วันดา" หรือวันจ่ายของเตรียมไปทำบุญเลี้ยงพระที่วัด ครั้นถึงวันขึ้น 14 ค่ำ พ่ออุ๊ยแม่อุ๊ยและผู้มีศรัทธาก็จะพากันไปถือศีลฟังธรรมและทำบุญเลี้ยงพระที่วัดมีการทำกระทงขนาดใหญ่ตั้งไว้ที่ลานวัด ในกระทงนั้นจะใส่ของกินของใช้ใครจะเอาของมาร่วมสมทบด้วย ก็ได้เพื่อเป็นทานแก่คนยากจนครั้นถึงคืนวันขึ้น 15 ค่ำ จึงนำกระทงใหญ่ที่วัดและกระทงเล็กของส่วนตัวไปลอยในลำน้ำ

ในงานบุญยี่เป็งนอกจากจะมีการปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์มหาชาติตามวัดวาอารามต่างๆ แล้วยังมีการประดับตกแต่งวัดบ้านเรือนและถนนหนทางด้วย ต้นกล้วย ต้นอ้อย ทางมะพร้าว ดอกไม้ ตุ๊กต๋อประทีปและชักโคมยี่เป็งแบบต่าง ๆ ขึ้นเป็นพุทธบูชาพอดกกลางคืนจะมีมหรสพและการละเล่นมากมายมีการแห่โคมทอง พร้อมกับมีการจุดถ้วยประทีป (การจุดผางปะติ๊ด) เพื่อบูชาพระรัตนตรัย การจุดบอกไฟการจุดโคมประดับตกแต่งตามวัดวาอารามและการจุดโคมลอยขึ้นสู่ท้องฟ้าเพื่อบูชาพระเกตุแก้วจุฬามณี บนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตามวัฒนธรรมของล้านนาจะแบ่งโคมไฟ

ออกเป็น 4 แบบ คือ "โคมตัว" หรือ โคมไฟเล็ก ที่ห้อยอยู่กับซีกไม้ไผ่ซึ่งผู้คนจะถือไปในขบวนแห่ และนำไปแขวนไว้ที่วัดแบบที่สองเรียก "โคมแขวน" ที่ใช้แขวนบูชาพระพุทธรูปทำเป็นหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น รูปดาว รูปตะกร้า โดยปกติจะใช้แขวนตามวัดหรือตามหิ้งพระก็ได้แบบที่สามเรียก "โคมพัด" ทำด้วยกระดาษสาเป็นรูปกรวยสองอันพันรองแกนเดียวกันด้านนอกจะไม่มีลวดลายอะไร ส่วนด้านในจะตัดแต่งเป็นรูปทรงต่างๆ ในทางพุทธศาสนาเมื่อจุดโคมด้านในแสงสว่างจะทำให้เกิดเงาบนกรวย ด้านนอกก็จะเคลื่อนไหวคล้ายตัวหนังสือแบบสุดท้ายเรียก "โคมลอย" เป็นโคมใหญ่มีรูปร่างคล้ายบอลูนตัวโครงทำจากซีกไม้ไผ่หุ้มด้วยกระดาษสาเมื่อจุดโคมความร้อนจากเปลวไฟจะทำให้โคมลอยตัวขึ้นการปล่อยโคมลอยนี้จะทำกันที่วัดหรือตามบ้านคน โดยเชื่อว่าโชคร้ายทั้งหลายจะลอยไปกับโคม ดังภาพประกอบที่ 17

ภาพประกอบที่ 17 ประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง)

แหล่งท่องเที่ยว

1. วัดปางยางก มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน เพราะเป็นถิ่นกำเนิดของเจ้าหนานดิบจ้าง (เจ้าพระยาสุรราชัยสงคราม) วีรบุรุษแห่งเขลางค์นคร ผู้กู้อิสระภาพจากพม่าเข้าศึก อันเป็นต้นตระกูลของเจ้าผู้ครองนครในภาคเหนือมาตั้งแต่อดีต อีกประการหนึ่งก่อนที่เจ้าหนานดิบจ้างจะได้ปราบดาภิเษกเป็นเจ้าพระยาสุรราชัยสงคราม ขึ้นปกครองเขลางค์นครลำปางพระองค์ก็ได้เคยศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและบวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดปางยางกนี้มาก่อนจึงถือว่าเป็นวัดประวัติศาสตร์ของลานนาไทยเราที่มีความสำคัญยิ่งที่เดียว ดังภาพประกอบที่ 18

ภาพประกอบที่ 18 หอตู้เจ้าดิบจ้าง วัดปางยางก ตำบลปางยาง อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

ถ่ายเมื่อ : วันที่ 14 มีนาคม พ.ศ.2555

สิ่งก่อสร้างที่สำคัญคือวิหารพระแม่เจ้าจามเทวี มีขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 15 เมตร มุงด้วยเป็นไม้เกล็ด แต่ในปัจจุบันนี้มุงด้วยดินขอเกล็ด เนื่องจากเป็นไม้เกล็ดได้ผุกร่อนไปตาม การเวลา (เพราะเป็นเวลาพันกว่าปีมาแล้ว) วิหารนี้เป็นวิหารขนาดเล็ก ลักษณะทั่วไปของวิหารไม่เหมือนกับวิหารในสมัยปัจจุบัน เป็นวิหารโถงทำด้วยไม้ ตอนล่างเปิดโล่งตลอดไม่มี ประตูและหน้าต่าง ตอนสุดท้ายของวิหารมีผนังก่ออิฐฉาบปูนทึบสามด้าน ล้อมกู่พระเจ้าหรือโงะพระเจ้า (คือซุ้มปราสาทเรือนยอดก่อนอิฐกั้วพระประธานเอาไว้) ลักษณะของการ ก่อสร้างเป็นศิลปะสถาปัตยกรรมแบบลานนา ยุคหริภุญไชยสกุลช่างเขลางค์ (ซึ่งต่างกับสถาปัตยกรรมภาคกลาง) หลังคาสามชั้น เป็นวิหาร ไม้ที่มีความสวยงามมาก เป็นแบบฉบับของลักษณะสถาปัตยกรรมภาคเหนือ มีฐานพระวิหารสูงจากพื้นดินหนึ่งฟุต เดิมคงสูงประมาณสามศอกเศษ แต่เนื่องจากมีน้ำหลากพาดินจากที่อื่นมาท่วมทับถมทุกปีเป็นเวลาพันกว่าปีมาแล้ว

อีกประการหนึ่งจากการขนทรายเข้าวัดตามประเพณี ก่อพระเจดีย์ทราย จึงทำให้ฐานพระวิหารสูงเหลือเพียงหนึ่งฟุต โครงสร้างภายในทั้งหมดทุกชั้นที่เห็น แต่งลายรูปต่าง ๆ ตามรูปพื้นที่ไม้ที่รองรับด้วยลายเขียนน้ำรักปิดทองบนพื้นสีแดงเช่นรูปลายกระถางดอกไม้บูชาพระ ลายกระหนกเครือเถาเทพยดา ลายดาว ลายเลขาคณิต และรูปอื่น ๆ อีกมาก เสาพระวิหารประดับด้วยลายเขียนศิลปะแบบพื้นเมืองที่มีความสำคัญยิ่งเพราะเขียนด้วยรักปิดทอง(ซึ่งต่างจากวิหารทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นภาพเขียนสีที่เรียกว่าลายน้ำแต้ม) ถือว่าเป็นจิตรกรรมเสาววิหารที่สวยงามลวดลายละเอียดประณีตวิจิตรบรรจง

ภาพประกอบที่ 19 สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (วิหารพระนางจามเทวี)

ถ่ายเมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2555

ต่อมาทางราชบัณฑิตยสถาน กองโบราณคดี กรมศิลปากร ก็ได้สำรวจขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และสถาปัตยกรรมอันเก่าแก่และล้ำค่าที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย ซึ่งมีความสำคัญในฐานะที่เกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญขึ้นในประวัติศาสตร์ไทยอันเนื่องจากเจ้าหนานดีบจ้างคือบรรพบุรุษเจ้าครองนครในแคว้นลานนาไทยสมัยก่อนเป็นผู้ที่ร่วมมือกับทางกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ รวบรวมดินแดนที่เคยเป็นแคว้นลานนาในอดีต ผสมเข้ากับดินแดนของเมืองหลวง

ไทยสมัยนั้นอย่างถาวร ดังนั้นจึง อาจกล่าวได้ว่า การที่ประเทศไทยมีขอบเขตการปกครองกว้างขวาง เช่นในปัจจุบันก็เนื่องจากเป็นผลส่วนหนึ่งมาจากบทบาทของเจ้านานดิบจ้างผู้นี้ด้วย

วิหารจามเทวี ปรากฏความในทะเบียนโบราณสถานของกรมศิลปากรว่า “สร้างในราว พ.ศ. 2275 ถึง พ.ศ. 2302 อันเป็นระยะเวลาที่พระยาสุลาวธาไชยสงคราม หรือหนานทิพย์ช้าง ผู้ครองเมืองลำปาง เป็นผู้สร้าง และได้กล่าวถึงความสำคัญในฐานะที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ขึ้นในประวัติศาสตร์ไทย เนื่องจากหนานทิพย์ช้าง คือ บรรพบุรุษเจ้า ผู้ครองนครในแคว้นล้านนา สมัยหลัง ที่ร่วมมือกับกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ รวบรวมดินแดนซึ่งเคยเป็นแคว้นล้านนาในอดีต ผสมเข้ากับดินแดนของเมืองหลวงไทยสมัยนั้นอย่างถาวร ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การที่ประเทศไทย มีขอบเขตการปกครองเป็นประจักษ์เช่นในปัจจุบัน ผลส่วนหนึ่งมาจากบทบาทของหนานทิพย์ช้าง ผู้นี้ด้วย” (ภาพประกอบที่ 18)

วิหารจามเทวี สร้างด้วยไม้ ขนาด 5 ห้อง ใช้โครงสร้างระบบมั่วตั้งใหม่ (ตั้งใหม่ = ไม้คู่คทา) อันเป็นแบบอย่างทั่วล้านนา เป็นวิหาร โถงเปิดโล่ง ตลอดยกเว้นห้องในสุด ผนังก่ออิฐฉาบปูนทึบ ฝาदानหลังสุดมีฐานชุกชีตั้งพระอันดัดตลอดแนว ที่ผนังมีภาพเขียนภายในพระวิหารเป็นกู่พระเจ้า หรือโง่งพระเจ้า ทำเป็นซุ้มโขงมีหลังคาเป็นเรือนยอดประดับตกแต่งด้วยลายปูนปั้น ภายในซุ้มประดิษฐาน พระพุทธรูป

หลังคาพระวิหารเป็นแบบหลังคาลดชั้นช่วงกลางสูงสุด ด้านหน้าลด 2 ช่วง ด้านหลังลด 1 ช่วง ลักษณะการลดช่วงหลังคากระเบื้องจะไม่ชิดกันเหมือนวิหารทางภาคกลาง ดังนั้นจึงมีแนวคอสอง นิยม ทำเป็นลายตาผ้า (ลูกฟัก ลูกปะกน ก็เรียก) ตลอดแนวด้านเปของวิหาร และส่วนหัวท้ายของคอสอง ที่ยื่นออกจากตัวอาคาร มักจะเปลี่ยนจากลายตาผ้าเป็นลวดลายอื่น ๆ แกะสลักอย่างสวยงาม มีชื่อเรียก เฉพาะว่า “แพงแล” ที่ปลายสุดของแพงแลตัวนอกสุดของวิหาร ทำเป็นเสาแกะสลัก ส่วนหลังคามุง ด้วยกระเบื้องดินขอรูปลี่เหล็ยมพื้นผ้า

จิตรกรรมในวิหาร เป็นภาพเขียนด้วยน้ำรัก (น้ำยางรัก) ปิดทองพื้นสีแดง รูปพระพุทธรูป เทวดา และรูปลายกระดางดอกไม้นุชาพระ โครงสร้างภายในเป็นโครงสร้างเปลือยไม่มีฝ้าเพดาน ยกเว้น โครงจั่ว ที่ทำเป็นแผ่นทึบ แต่คงเป็นระบบมั่วตั้งใหม่ ส่วนที่มองเห็น แต่งลวดลายด้วยน้ำรัก ปิดทองละเอียดงดงามมาก

พระวิหารจามเทวี วัดปางยางคก ตำบลปางยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นวิหารที่นอกจาก จะมีรูปแบบโครงสร้างและลวดลายตกแต่งประดับ ที่บ่งบอกลักษณะเฉพาะของศิลปะล้านนาด้วย วิหาร หลังนี้ยังเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาได้เป็นอย่างดีอีกด้วย (ดังภาพ ประกอบที่ 20)

ภาพประกอบที่ 20 จิตรกรรมเสาววิหารพระนางจามเทวี (เป็นภาพเขียนสีที่เรียกว่าลายน้ำเดิม)

ภาพประกอบที่ 21 คณะนักวิจัยลงพื้นที่สำรวจสถานที่ท่องเที่ยว
(รศ.ดร.บุญทวรรณ วิงวอน อาจารย์ชัยจรัสศักดิ์ วงวิราช อาจารย์อัจฉราภรณ์ มลิวงศ์
อาจารย์กาญจนา รัตนธีรวิเชียร และอาจารย์ฐานันตร์ ไช้ถถม)

2. วัดทุ่งบ่อแป้น โดยพระครูอาทรประชากิจ เจ้าอาวาส ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งบ่อแป้น ตำบลปงยางคก อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง ภายในวัดมีทัศนียภาพที่สวยงาม เหมาะสำหรับเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ปัจจุบันทางวัดได้จัดพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นสถานพยาบาลสงเคราะห์ฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกายผู้ป่วยด้านอัมพฤกษ์อัมพาต ด้วยการถ่ายภาพบำบัดดังภาพประกอบที่ 22

ภาพประกอบที่ 22 วัดทุ่งบ่อแป้นปงยางคก อำเภอลำปาง

3. ธรรมเนียมอันคู่จิตรกรรมฝาผนังรูปเสาคโหมอายุกว่า 300 ปี ในวิหารจามเทวีวัดปงยางคก อำเภอลำปาง เป็นทั้งวัตถุและรูปเคารพค้ำโคมที่มีขอมธรรมมาสน์แบบปงยางคกและเสาคโหมหมู่ที่ออกแบบปริศนาธาตุสี่ประการ คือ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ระหว่างรูปบาตรพระรูปผลมะพร้าว หางโคมสับได้ และไฟโคมปริศนาธรรมอันโดดเด่น ทั้งเทคนิคธรรมาสน์คู่หาแบบลำปางสะท้อนเสียง คำภูมิปัญญา

เชิงปริศนาจากลัทธิที่ยังไม่ปรากฏในพุทธศาสนา สถานใดในสากล แม้ในประเทศไทยและภาคเหนือ มีต้นแบบพบที่ลำปางเพียงจังหวัดเดียวเป็นศิลปะที่รวมอยู่ในงานวิจัยเรื่องศิลปะภาคเหนือของสถาบันอุดมศึกษา ภาคเหนือในทววมหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2537 ดังภาพประกอบที่ 23

ภาพประกอบที่ 23 จิตรกรรมฝาผนังวิหารพระนางจามเทวีวัดปางยางคก

ถ่ายเมื่อ : วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2555

จากข้อมูลบริบทชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยสรุปได้ว่าบริบทชุมชนของตำบลปางยางคก เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเพราะเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งมีตัวตนและไม่มีตัวตนหนุนเสริมกิจการ โครงการชุมชนให้มีความสามารถในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายไม่ว่าจะเป็นทุนทางทรัพยากร ทุนทางสังคม ทุนทางภูมิปัญญา ทุนทางวัตถุ และทุนทางด้านเครือข่ายการทำงานเพื่อให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล